

Κριτήρια συλλογής δωρεάν πηγών από το Δια - δίκτυο για την ένταξή τους στον κατάλογο της βιβλιοθήκης.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΛΩΣΣΙΩΤΗΣ

Το Δια - δίκτυο σήμερα είναι μία τεράστια δεξαμενή πληροφοριών. Υπολογίζεται ότι υπάρχουν αυτή τη στιγμή περίπου 552,5 δισεκατομμύρια ντοκουμέντα παγκοσμίως και αυξάνονται με ρυθμό 7,3 εκατομμύρια σελίδες την ημέρα (How Much Information Project, University of California, Berkeley).

Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί μία ιδιαίτερη ανάπτυξη όσον αφορά τις δημόσιες ιστοσελίδες. Ο αριθμός αυτός είναι τεράστιος και περιλαμβάνει ιστοσελίδες ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ινστιτούτων και οργανισμών, προσωπικές σελίδες κ.λπ. Οι ιστοσελίδες αυτές παρέχουν δωρεάν πληροφόρηση για το σύνολο της ανθρώπινης γνώσης, της τέχνης και της πνευματικής δημιουργίας. Στην προσπάθεια ανεύρεσης των πληροφοριών αυτών, της διαχείρισής τους και της διάθεσής τους εντοπίζονται τα μεγαλύτερα προβλήματα. Ακόμα κι αν προσπαθήσουμε για το καλύτερο, σημαντική ψηφιακή πληροφορία θα έχει χαθεί.

Η κύρια λειτουργία των βιβλιοθηκών του μέλλοντος θα είναι να παρέχουν πρόσβαση σε ηλεκτρονικές πηγές αποθηκευμένες αλλού. Στα πλαίσια αυτά εντάσσεται και η διαμόρφωση συλλογών δωρεάν web πηγών. Η ανάπτυξη συλλογών δωρεάν web πηγών είναι μια διαδικασία

η οποία απαιτεί το δικό της είδος πρακτικών, πολιτικών και οργανωσιακών μοντέλων.

Γιατί όμως να δημιουργήσει κάποια βιβλιοθήκη μια συλλογή δωρεάν web πηγών; Διαδομένη είναι η γνώμη ότι οι μηχανές αναζήτησης αρκούν για να βρει ο ερευνητής τα θέματα που τον ενδιαφέρουν. Πολλές όμως δυσκολίες έρχονται να προστεθούν στην αναζήτηση. Επιγραμματικά αναφέρουμε τον μεγάλο αριθμό αποτελεσμάτων που συνήθως φέρνει μία απλή έρευνα – εξάλλου το Διαδίκτυο περιγράφεται ως «ποσότητα χωρίς ποιότητα». Εάν αναζητήσεις σήμερα στο Διαδίκτυο για το δέντρο, θα πάρεις απάντηση ολόκληρο το δάσος (Johan Mannerheim). Επιπλέον οι μηχανές αναζήτησης ταξινομούν τα αποτελέσματα μιας αναζήτησης με τρόπους οι οποίοι δεν είναι πάντα οι προσφορότεροι για την ορθή ανάκληση της χρήσιμης πληροφορίας (για παράδειγμα αναφέρονται η ταξινόμηση βάσει της συχνότητας, το μέγεθος του site, η ημερομηνία του τεκμηρίου κ.λπ.) – αισθάνεται κανείς τυχερός αν βρει αυτό που ψάχνει στη σελίδα 8 των αποτελεσμάτων!

Πώς όμως μια βιβλιοθήκη θα συλλέξει τις ιστοσελίδες αυτές που είναι χρήσιμες στο κοινό που εξυπηρετεί ή δυνητικά, στο κοινό που θα μπορούσε να εξυπηρετεί; Μέχρι στιγμής η συλ-

λογή δωρεάν πηγών που βασίζονται στο web είναι ευθύνη μεμονωμένων ανθρώπων που δουλεύουν κατά μόνας (Kirriemuir 1999). Σε πολλές περιπτώσεις ισχύει η λογική ότι, αφού ο βιβλιοθηκονόμος μπορεί να επιλέγει «καλά» βιβλία, έχει τη δυνατότητα να επιλέγει με τα ίδια κριτήρια και «καλές» πηγές στο Διαδίκτυο.

Οι υπηρεσίες που οι βιβλιοθήκες παραδοσιακά προσφέρουν για έντυπο υλικό πρέπει να εφαρμοστούν ομοίως και σε αυτού του είδους τις πηγές. Οι βιβλιοθηκονόμοι μπορούν να προσθέσουν αξία στις πληροφορίες αυτές μέσω των διαδικασιών καταλογογράφησης, ευρετηρίασης και ταξινόμησης.

Χρειάζονται λοιπόν οι άνθρωποι και οι διαδικασίες για να αναπτυχθεί σωστά μια τέτοια συλλογή, αντίστοιχα πολλές φορές με τις εργασίες που εκτελούνται για το έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό που συλλέγει μια βιβλιοθήκη. Σε πολλές περιπτώσεις όμως νέα δεδομένα εμφανίζονται και τροποποιούν τα κριτήρια επιλογής, την ανάπτυξη της συλλογής, την διατήρησή της και τους τρόπους διάθεσής της στο κοινό.

Καταρχήν είναι ανάγκη να αναπτυχθεί μια πολιτική επιλογής, παρόμοια με αυτή που εφαρμόζεται για το υλικό που κατέχει η βιβλιοθήκη, στην οποία θα αναφέρονται, μεταξύ άλλων, το στοχευόμενο κοινό, οι όροι και τα κριτήρια επιλογής, οι τρόποι συλλογής, το μέγεθος της εξειδίκευσης, τα θεματικά πεδία κ.λπ. Αυτονόητο είναι ότι πρέπει να τεθεί και μια δήλωση του σκοπού της συλλογής, τι εξυπηρετεί δηλαδή αυτή η συλλογή και για ποιο λόγο αναπτύσσεται.

Κριτήρια επιλογής

1. Κριτήριο περιβάλλοντος:

Προέλευση, σχέση με άλλες πηγές. Η προέλευση και οι πηγές ενός site παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για την ποιότητα της πληροφορίας. Στοιχεία για την προέλευση μπορούμε να λάβουμε από πολλές πηγές. Μία σχετικά εύκολη πηγή είναι η εξέταση της URL διεύθυνσης της ιστοσελίδας. Για παράδειγμα, σελίδες που στη διεύθυνσή τους έχουν προέκταση /~,

άσχετα αν πριν από αυτό είναι μια γνωστή και αξιόπιστη διεύθυνση, δηλώνουν ότι ο χώρος παρέχεται δωρεάν, χωρίς έλεγχο του περιεχομένου από τον διαθέτη. Επίσης η αναφορά ενός site σε μια συλλογή από sites είναι ένα μέτρο αξιολόγησης της αξίας του.

2. Κριτήριο περιεχομένου:

2.1. Αξιοπιστία. Σε αντίθεση με τις έντυπες πηγές, μια πληροφορία δημοσιευμένη στο Διαδίκτυο δεν είναι απαραίτητο ότι έχει υποστεί προσεκτική εξέταση. Ο καθένας μπορεί να δημοσιεύσει οτιδήποτε θέλει. Έτσι πρέπει να εξετάζουμε εάν οι πηγές των πληροφοριών είναι αναγνωρίσιμες, εάν η πληροφορία είναι εύκολα προσβάσιμη (και εάν είναι, αποκαλύπτει κάτι για το άτομο ή την ομάδα που είναι υπεύθυνα;), εάν παρέχει έντυπη πληροφόρηση κ.λπ. Επίσης πρέπει να εξετάσουμε τις προκαταλήψεις και τα κίνητρα του δημιουργού.

2.2. Ακρίβεια. Η ακρίβεια είναι το μέτρο της ορθότητας στις λεπτομέρειες. Λάθη στη σύνταξη, την ορθογραφία, το συλλαβισμό είναι δείκτες για την ακρίβεια του περιεχομένου.

2.3. Υπευθυνότητα. Καθορίζεται από την αναφορά στον δημιουργό, παραγωγό, διαθέτη κ.λπ. του site. Εάν δεν μπορεί να εντοπιστεί η υπευθυνότητα αυτού που έγραψε ή τοποθέτησε τις πληροφορίες, τότε αυτές είναι ύποπτες. Για να γίνει ο έλεγχος, μπορεί κανείς να εξετάσει άλλες σελίδες στο site για τον εντοπισμό των πληροφοριών ή να χρησιμοποιήσει πληροφοριακό έντυπο υλικό για να διασταυρώσει τις πληροφορίες. Δείκτης είναι και η URL διεύθυνση της ιστοσελίδας, η οποία αρχικά εξετάζεται από την κατάληξή της. Διευθύνσεις που τελειώνουν σε .com είναι εμπορικές σελίδες, ενώ, για παράδειγμα, όταν τελειώνουν σε .edu είναι σελίδες εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Γενικά η ανωνυμία δεν συνάδει με υψηλής ποιότητας ιστοσελίδες.

2.4. Μοναδικότητα. Η μοναδικότητα είναι το μέτρο του ποσού των πρωτότυπων πληροφοριών που περιέχονται σε μια ιστοσελίδα. Πολλές φορές, και χάρη στην ευκολία που παρέχει η σημερινή τεχνολογία, οι πληροφορίες αντιγράφονται και αναφέρονται σε περισσότερες

ιστοσελίδες. Δεν είναι λοιπόν αναγκαίο να συλλέγει κανείς επαναλαμβανόμενες πληροφορίες. Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι επιλέγεται η ιστοσελίδα στην οποία οι πληροφορίες προέρχονται από τους παραγωγούς. Ένδειξη για αυτά μπορεί να είναι ο δεσμός μέσα στην ιστοσελίδα «Σχετικά με την ιστοσελίδα» (About this site).

2.5. Πληρότητα. Με τον όρο «πληρότητα» δεν αναφέρεται η πληρότητα κάλυψης των πληροφοριών που μας ενδιαφέρουν αλλά η πληρότητα του ίδιου του site. Ενδείξεις όπως «Υπό κατασκευή» (Under construction), ή δεσμοί μέσα στο site με λευκές σελίδες ή και error pages είναι πολύ καλοί δείκτες πληρότητας ενός site.

2.6. Κάλυψη. Η κάλυψη αναφέρεται στο βαθμό στον οποίο διαπραγματεύεται ένα θέμα. Το κριτήριο αυτό είναι και ποιοτικό και ποσοτικό. Εδώ έχουμε κάποιες διαφορές από τις έντυπες πηγές στη χρήση αυτού του κριτηρίου και αυτό γιατί οι έντυπες πηγές είναι περιορισμένες από τη φύση τους, σε αντίθεση με τις ηλεκτρονικές που δίνουν μεγαλύτερη δυνατότητα κάλυψης ενός θέματος μέσα από διάφορους δεσμούς σε άλλες σελίδες. Παρ' όλα αυτά, οι δωρεάν ιστοσελίδες δεν έχουν ακόμη αναπτυχθεί αρκετά και έτσι δεν μπορούμε να περιμένουμε θεαματικά αποτελέσματα στον τομέα της θεματικής κάλυψης. Δείκτης εδώ μπορεί να είναι και ο βαθμός στον οποίο αποθηκεύονται σε ένα site παλαιότερες πληροφορίες, ή αν αυτές διαγράφονται όταν καταχωρίζονται νέες.

2.7. Επικαιρότητα. Η επικαιρότητα αναφέρεται στον βαθμό που ένα site ενημερώνεται. Όπως λοιπόν η έντυπη συλλογή πρέπει να αντανάκλα τις πλέον πρόσφατες πνευματικές δημιουργίες, έτσι και η συλλογή των sites πρέπει να έχει ένα επίπεδο χρονικής ενημερότητας.

2.8. Στοχευόμενο κοινό. Πρέπει να γίνει αντιληπτό το στοχευόμενο κοινό ενός site. Όσο καλό και αν είναι αυτό, δεν θα πρέπει να επιλεγεί εάν δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες του κοινού που εξυπηρετεί η κάθε βιβλιοθήκη.

3. Κριτήριο προσβασιμότητας:

3.1. Συγκρότηση και οργάνωση του ιστοχώρου. Στο έντυπο υλικό, αυτό το κριτήριο παίζει πολύ μικρό ρόλο για την επιλογή, και αυτό γιατί οι διάφοροι επιμελητές και αναθεωρητές συμβάλλουν τα μέγιστα στην σωστή οργάνωση του υλικού για την αποφυγή γραμματικών και συντακτικών λαθών, κακή οργάνωση του υλικού και του περιεχομένου τα οποία αποφεύγονται κατά τη διάρκεια της επιμέλειας. Αντίθετα μια ιστοσελίδα ποτέ δεν δέχεται μια τόσο λεπτομερειακή επιμέλεια, πολλές φορές μάλιστα τα λάθη γίνονται αντιληπτά μόνο από τους τελικούς χρήστες. Επιπλέον μια ιστοσελίδα μπορεί να είναι πλούσια σε γραφικά, flash animation κ.ά. χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλοι οι τελικοί χρήστες έχουν πρόσβαση σε υψηλής τεχνολογίας μηχανήματα για την ανάγνωση αυτών των ιστοσελίδων. Η ευκολία στην πρόσβαση πρέπει να αποτελεί ένα σημαντικό κριτήριο στην επιλογή ενός site.

3.2. Χαρακτηριστικά πλοήγησης. Επιπλέον από τις ανάγκες σε λογισμικό, η σελιδοποίηση, ο σχεδιασμός, οι λειτουργίες αναζήτησης, και η βοήθεια προς τον χρήστη είναι εργαλεία που μπορούν να διευκολύνουν την πλοήγηση μέσα σε μια ιστοσελίδα. Ένας καλός συνδυασμός αυτών παράγει μια ιστοσελίδα υψηλής ποιότητας. Ένας καλός λοιπόν δείκτης είναι η φυλλομέτρηση της σελίδας. Μπορεί να γίνει εύκολα; Είναι οι πληροφορίες λογικά συνδεδεμένες; Παρέχεται η δυνατότητα αναζήτησης στο περιεχόμενο; Εάν ναι, υπάρχει χρήση τελεστών Bool;

3.3. Αναγνωρισμένα πρότυπα και κατάλληλες τεχνολογίες. Σχετικά με τα δύο ανώτερα κριτήρια είναι η χρήση προτύπων στη δημιουργία μιας ιστοσελίδας. Προτού λοιπόν ξεκινήσει μια συλλογή ιστοσελίδων πρέπει να καθοριστούν τα αποδεκτά πρότυπα και οι τεχνολογίες τις οποίες θα υποστηρίξει η βιβλιοθήκη. Θα γίνουν, για παράδειγμα, δεκτές πληροφορίες σε μορφή .pdf;

3.4. Υποστήριξη του χρήστη. Πρέπει να εξετάζεται αν υπάρχει υποστήριξη του χρήστη είτε μέσω απαντήσεων σε συνηθισμένες ερωτήσεις (τα γνωστά FAQs: frequently asked questions)

είτε μέσω κάποιων βοηθητικών menu. Επιπλέον, σύνδεσμοι του τύπου «Επικοινωνήστε», «Υποστήριξη» ή σχετικοί σύνδεσμοι (τηλέφωνα, e-mail, ταχυδρομικές διευθύνσεις κ.λπ.) είναι βασικά συστατικά μιας καλά οργανωμένης ιστοσελίδας.

3.5. Όροι χρήσης. Η πρόσβαση σε αρκετά δωρεάν site απαιτεί από τον χρήστη την αποδοχή ορισμένων όρων. Αυτοί ποικίλλουν από την ανάγκη εγγραφής, το «κατέβασμα» πληροφοριών κ.λπ. Έτσι λοιπόν πρέπει να εξεταστούν αυτοί οι όροι και να κατανοηθεί εάν θεωρούνται αναγκαίοι ή όχι για την πληροφορία που παρέχουν.

3.6. Νομική γνησιότητα. Εδώ εξετάζουμε εάν οι παραγωγοί μιας ιστοσελίδας έχουν το νόμιμο δικαίωμα να διαθέσουν μια πληροφορία (ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων και άλλα σχετικά).

4. Τεχνικά κριτήρια:

4.1. Πληροφοριακή ακεραιότητα, ακεραιότητα του site, ακεραιότητα του συστήματος. Τα τεχνικά αυτά κριτήρια έρχονται να δώσουν μια απάντηση στη μεγάλη αστάθεια που παρατηρείται στις δωρεάν ιστοσελίδες. Όταν λέμε αστάθεια, εννοούμε ότι κανείς δεν είναι βέβαιος ότι το περιεχόμενο μιας ιστοσελίδας θα είναι πάντα προσβάσιμο ή θα βελτιώνεται με την πάροδο του χρόνου, ότι θα συνεχίσει να υπάρχει ή δεν θα αλλάξει URL διεύθυνση. Έτσι, με το κριτήριο της πληροφοριακής ακεραιότητας, εξετάζουμε κατά πόσον το περιεχόμενο μιας ιστοσελίδας βελτιώνεται με την πάροδο του χρόνου. Με το κριτήριο ακεραιότητας του site εξετάζουμε τη σταθερότητα ύπαρξης του site μέσα στο χρόνο. Τέλος, με το κριτήριο ακεραιότητας του συστήματος εξετάζουμε τη σταθερότητα και την προσβασιμότητα του server που διαθέτει τις πηγές.

Ανακάλυψη των πηγών

Η ανακάλυψη των πηγών, λοιπόν, είναι μια δύσκολη διαδικασία, η οποία εκτελούμενη σε στάδια μπορεί να έχει σημαντικά αποτελέσματα στην λειτουργία της βιβλιοθήκης. Πώς

όμως θα ευρεθούν αυτές οι πηγές; Το Social Sciences Information Gateway προτείνει:

- συμμετοχή σε ομάδες συζήτησης (discussion lists)
- συνδρομή σε λίστες διαθετών και εκδόσεων e-mail
- παρακολούθηση και φυλλομέτρηση ιστοσελίδων
- ενεργή αναζήτηση στο Διαδίκτυο μέσω θεματικών καταλόγων, πηγών ανώτατης εκπαίδευσης, μηχανών αναζήτησης, ιστοσελίδων που προτείνουν άλλες ιστοσελίδες, web agents
- αναζήτηση σε πηγές εκτός Διαδικτύου (web reviews, περιοδικά, εφημερίδες κ.λπ.).

Προσθέτοντας αξία

Η συλλογή των πηγών από μόνη της δεν αποτελεί κάποια σημαντική υπηρεσία για τις βιβλιοθήκες. Πρέπει να προστεθεί αξία μέσω των παραδοσιακών τρόπων όπως η καταλογογράφηση, η ταξινόμηση, η ευρετηρίαση, καθώς επίσης και να είναι οι πληροφορίες αυτές προσβάσιμες.

Διαχείριση δεδομένων

Από τη στιγμή που δημιουργείται μια τέτοια συλλογή, για να είναι χρήσιμη και αξιόλογη πρέπει (σε αντίθεση με τις έντυπες πηγές) να υπάρχει τακτική συντήρηση. Αυτό είναι αναγκαίο για πολλούς λόγους αναφέρουμε την «εξαφάνιση» ιστοσελίδων, την αλλαγή διεύθυνσης χωρίς ειδοποίηση κ.ά. Έτσι τακτικά πρέπει να γίνεται έλεγχος συνδέσεων, αναθεώρηση κωδικών λάθους, αναθεώρηση περιεχομένου, αναθεώρηση εγγράφων καταλόγου.

Υποστήριξη των χρηστών της βιβλιοθήκης

Χωρίς την προώθηση μιας τέτοιας συλλογής αυτή μένει ανενεργή και μη χρήσιμη πηγή πληροφόρησης. Είναι απαραίτητο για τις

βιβλιοθήκες που αναπτύσσουν τέτοιου είδους συλλογές να τις γνωστοποιούν στους χρήστες τους και να τους ενθαρρύνουν στη χρήση τους. Για την προβολή μπορούν να ακολουθηθούν όλα τα είδη δημοσιότητας, αν και το πλέον πρόσφορο είδος είναι αυτό της ζωντανής παρουσίασης, όπου οι χρήστες μπορούν να αντιληφθούν καλύτερα τη χρησιμότητα αυτής της υπηρεσίας.

Ανθρώπινοι πόροι (οργανωτικές και οικονομικές προεκτάσεις)

Η ανάπτυξη μιας συλλογής δωρεάν ιστοσελίδων έχει επιδράσεις στο προσωπικό μιας βιβλιοθήκης. Οι επιδράσεις αυτές αναφέρονται είτε στις νέες δεξιότητες που πρέπει αυτό να αναπτύξει είτε στην εκπαίδευση που πρέπει να λάβει είτε στις οικονομικές προεκτάσεις της εργασίας αυτής. Έχουμε δηλαδή:

- Δεξιότητες προσωπικού και εμπειρία: καταλογογράφηση, γνώση MARC format, μεταδεδομένα και πρότυπα (π.χ. Dublin Core), επιλογή, τεχνική υποστήριξη, διαχείριση έργου. Οι δεξιότητες του προσωπικού μπορούν να αναπτυχθούν από τις παραδοσιακές πρακτικές.
- Εκπαίδευση προσωπικού. Σε πολλές περιπτώσεις θα χρειαστεί εκπαίδευση του προσωπικού στις νέες τεχνολογίες και πρότυπα, στην χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών κ.λπ. Η επιλογή των προγραμμάτων εκπαίδευσης πρέπει να γίνει με προσοχή και με γνώμονα την οικονομική επιβάρυνση του προϋπολογισμού της βιβλιοθήκης, καθώς επίσης και με τις υπάρχουσες επιμέρους γνώσεις του προσωπικού.
- Οικονομικές προεκτάσεις. Όλες οι νέες υπηρεσίες που παρέχει μια βιβλιοθήκη έχουν ένα αξιοσημείωτο κόστος. Το κόστος αυτό πρέπει να εξετασθεί διεξοδικά, όπως επίσης ο τρόπος με τον οποίο θα αναπτυχθεί το έργο, οι ανθρώπινοι πόροι που είναι απαραίτητοι, το χρονοδιάγραμμα εκτέλεσης του έργου κ.λπ.

Μελλοντικές τάσεις

Η άμεση και τεράστια ανάπτυξη που παγκόσμιου δικτύου, η εξοικείωση των χρηστών με τις νέες τεχνολογίες, η ανάπτυξη ιστοσελίδων που δεν θα βασίζονται σε κείμενο, η αυξανόμενη ανάγκη για άμεση και έγκυρη ενημέρωση είναι μόνο μερικά από τα πράγματα που πρόκειται να γίνουν στο κοντινό μέλλον. Διακρίνεται λοιπόν η ανάγκη της οργάνωσης αυτού του είδους των πληροφοριών (των δωρεάν ιστοσελίδων) και η ένταξή τους στον κατάλογο της βιβλιοθήκης, ώστε αυτή να είναι ικανή να αντεπεξέλθει στις πληροφοριακές προκλήσεις του μέλλοντος. Και ας μην ξεχνάμε ότι το μέγεθος της συλλογής της βιβλιοθήκης του μέλλοντος δεν θα αποτελεί κριτήριο για την αξιολόγησή της, αλλά ο τρόπος με τον οποίο θα απαντά στα ερωτήματα του χρήστη της.

Και μία σημείωση

Η εργασία αυτή βασίζεται αποκλειστικά και μόνο σε δωρεάν πηγές πληροφόρησης στο Διαδίκτυο. Αναφέρονται:

- Pitschmann, Louis A.: Building sustainable collections of free third-party web resources. – Washington: Digital Library Federation, 2001. – URL: <http://www.clir.org>
- O'Neill, Edward: Characteristics of web accessible information. – In: IFLA Journal, 24 (1998) 2, pp. 114-116. – URL: <http://www.ifla.org>
- Chen, Ya-ning: The Internet's effect on libraries: some personal observations. – URL: <http://ftp.curtin.edu.au/pub/libres/LIBRE8N1/CHEN>
- University of Florida: Tips for evaluating a World Wide Web search. – URL: <http://www.uflib.ufl.edu/hss/ref/tips.htm>
- Mannerheim, Johan: The WWW and our digital heritage – the new preservation tasks of the library community. – Ανακοίνωση στο: 66th IFLA Council and General Conference. – URL: <http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/158-157e.htm>